

Rechten van de Natuur

Ontleren en herwortelen

Kunstfort
Vijfhuizen

D66

René Ros, © Kunstfort Vijfhuizen.

Even terug naar de vorige keer

- Corinne Kalisvaart – Fauna Haarlemmermeer
- Klaas Kuitenbrouwer – Zoöp Project
- Dirk-Jan Visser – New Horizon Initiative
- Samira Rafaëla - Europees Parlement

ember 2024

nningsbijeenkoms'
mstelpark

Waar zouden jullie de natuur
een stem willen geven?

Programma

13:00 Welkom en opwarmen

13:15 Rechten van de natuur – een overzicht (Jan van de Venis)

13:40 Uitleg gebruik kaarten (Manon)

13:45 Introductie onderwerpen

Rechten van de natuur in politieke besluitvorming (Andrea Poelstra-Bos)

Stem van de natuur binnen een organisatie (Bonnie Chopard)

14:15 Pauze en perspectiefwissel

14:45 Aan de slag met casuïstiek –

van wat wil de natuur naar concrete acties

15:30 Terugkoppeling van de tafels

15:50 Afronden

16:00 Ontdekken van het Kunstfort en Borrel

Opwarmen

[fragment Neighbours Nynke Laverman](#)

NEIGHBOURS

Neighbours I don't know
My neighbours I don't know
The colours and flavours
Of life that surrounds me
Bacterial floral fungal or animal
It's criminal my interest
Is minimal

I'm at the top of the pyramid
Top of the pyramid
Looking down
So lonely
So lonely

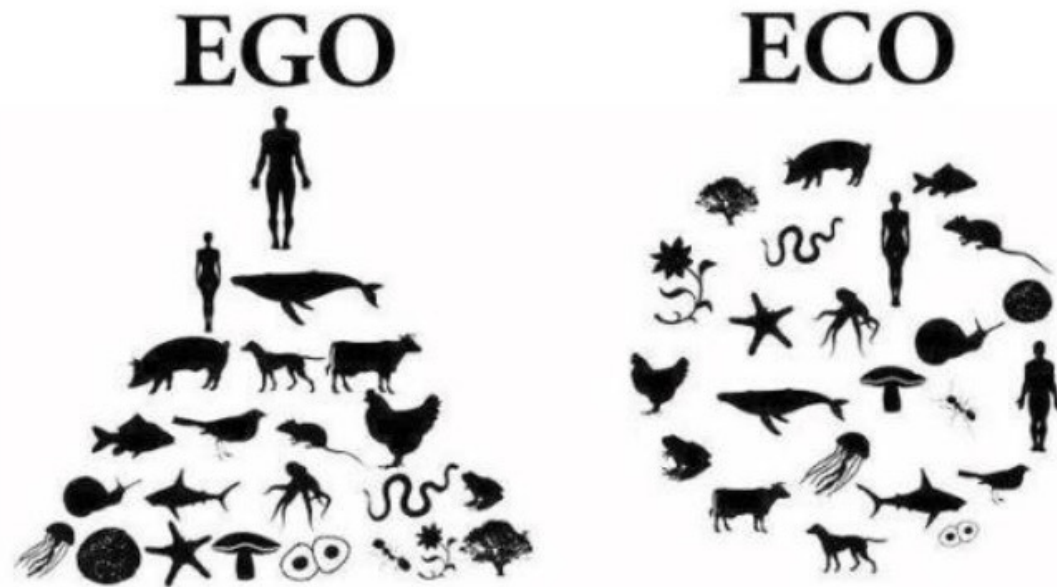
Who am I
Who am I

*Lyrics & performance Nynke Laverman |
Music Nynke Laverman & Sytze Pruiksmā |
Piano, musical production & recording Sytze
Pruiksmā, Lân Studios, Weidum | Mix Harry
Zwerver, Studio 12, Franeke | Mastering
Darcy Proper, Valhalla Studios, NY*

- Wie beschouw jij wel en wie niet als je burenen?
- En wat betekent dat voor je handelen?

Hoe geef je vorm aan denken en doen vanuit eco?

Vandaag:
verder uitbreiden van
ons palet

Even voorstellen

- Expert op Mensenrechten en Milieu en RvdN vanuit JustLaw
- Ombudspersoon Toekomstige Generaties
- Hoofd juridische zaken bij St. RechtenvandeNatuur

- VN Harmony with Nature & Rights of Nature expert
- Bestuurslid NGOs (oa StandUpForYourRights)
- Voorzitter NP Duinen van Texel en DB Samenwerkingsverband 21 Nationale Parken
- Vicevoorzitter Network of Institutions and Leaders for Future Generations

Nationaal Park
Duinen van Texel

Samenwerkingsverband
Nationale Parken

Network of Institutions and Leaders for
Future Generations

Essay

De Waddenzee heeft ook rechten en die horen in de Grondwet te staan

De politieke vernietzucht van Wilders kan niet schouderophalend worden afgedaan

Copyright © 2010 Pearson Education, Inc. All rights reserved. Printed in the United States of America. This book is protected by copyright. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or by any information storage or retrieval system, without permission in writing from Pearson Education, Inc. All rights reserved. This book is published by Pearson Education, Inc., 501 Boylston Street, Boston, MA 02116. ISBN: 0-13-035957-0. ISBN-10: 0-13-035957-0. ISBN-13: 978-0-13-035957-0. Printed in the United States of America. 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

De natuur moet rechten hebben, vindt winnaar Duurzame 100

Koplopers • Niet alleen economische activiteit zet de natuur onder druk, ook politici die aanzetten om in te grijpen doen dat. De jury van de Deurzanse 100 pleit voor meer durf.

Jeile Desdarmes en Frank Genève
critique de son roman L'Amour, la mort

este vorba de natură și în a
sensibilizând, în Ghivele Zor
este și este existența. Cu de
prezentare Kipade-ului ga
de la 2015 de către la Ne
marcă ale societății noastre.

Het logo van Kordaan raakt een vogel in vlieg, dat is maar een teken van de verbinding met het tij (de van levende natuur vrees papieren realiteit van de tijd).

in een lange, trillende rij
schuimende die tegen de
kanten heugels klautert en
enkel voortdurend zij in
hock of een spring, soms
zelfs een sprong. Daar is
zij tegen in het vervallen
Alfred Schellens van "De
normale levenswijze van
personen. Het einde van
aan de wereld."

Landbouw werd in 1995
het belangrijkste vervoer-
middel, bleef dat ook vijf
jaar later. De eerste boodschap van
Natuur Fonds was dat het
de afvoer in vijf jaar mo-
delde, met de landbouw

in gewest bevinge. De tweede bes-
cheping van 14 april werd afgeslagen
als vergoeding van de schade veroor-
sacht door de eerste aanval, en werd de
stad al spoedig hersteld.

[illegible]

delen? eveneens kunnen er de-
gen. Zo speelt in het proces de natu-
rele groei van de onderneming
in Nederland, en de sterke
handelsschepen in het buitenland.

Het Nederlandse kabinet is te breedte bij het beschermen van natuur, zegt Wim de Vries, voorzitter van de jury. "Het kabinet laat een grote natuur- en biodiversiteitswet

Volgens de jury is er meer dan één manier om de wereld te bekijken. Het is niet de bedoeling dat de jury een oordeel geeft over de kunstenaar. Het is de bedoeling dat de jury de kunstenaar de kans geeft om zijn of haar visie te verduidelijken. De jury kan de kunstenaar de kans geven om zijn of haar visie te verduidelijken. Het is niet de bedoeling dat de jury een oordeel geeft over de kunstenaar. Het is de bedoeling dat de jury de kunstenaar de kans geeft om zijn of haar visie te verduidelijken.

[illegible]

Prinses Irene

"Daar heb ik dan nu de verbinding met de natuur gevonden: zij, zij is het."

24. met een aantal van onze medewerkers
25. Kollman de peilers heeft van de
26. peilerveld het denderen
27. bij de bekendmaking van de winnaar
28. van de jaarlijkse vergadering in de

de Zwijgen in Amsterdam. De polen
ik beschouwde als vrienden. In
Rochester, van de Nieuw, heb ik
beide ontmoet met aandacht, die
en pleet. 'Die verbinding moet

Losses reduce morning

De Duurzaam 100 in
de hele Wereldwijding.
want anders niet.

► Michael Poort helpt sportclubs vergroen de werdieping 48

► Marilyn Twanflinger
over kunst en de
wereld reiden

► Columnist Kelli van

der Waals probeert
groene hoop te
houden
de Wereldspiegel 12

Cheryl Angel (VS)

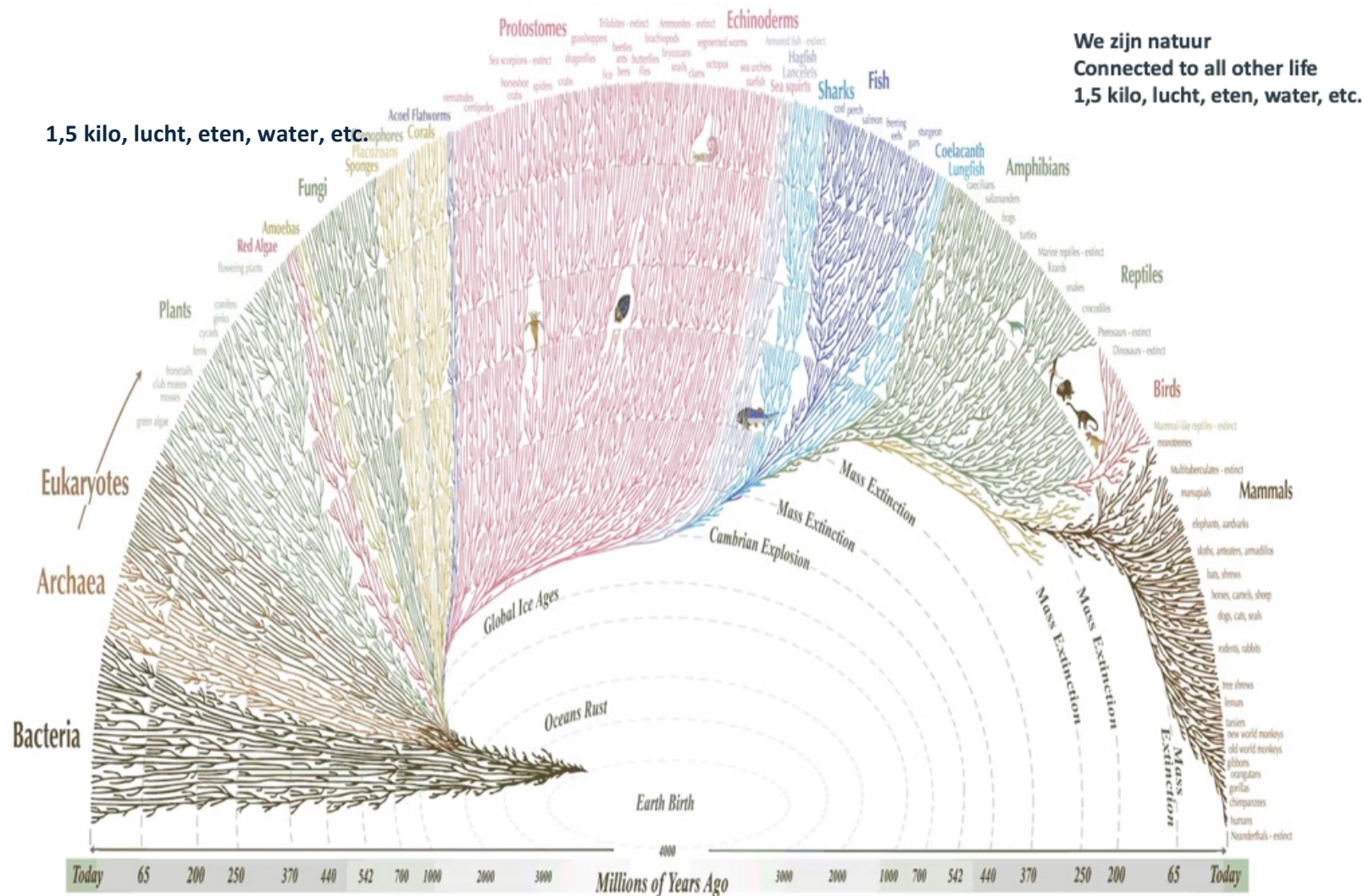
Rutendo Ngara (ZA)

Carola Esparza (Chili)

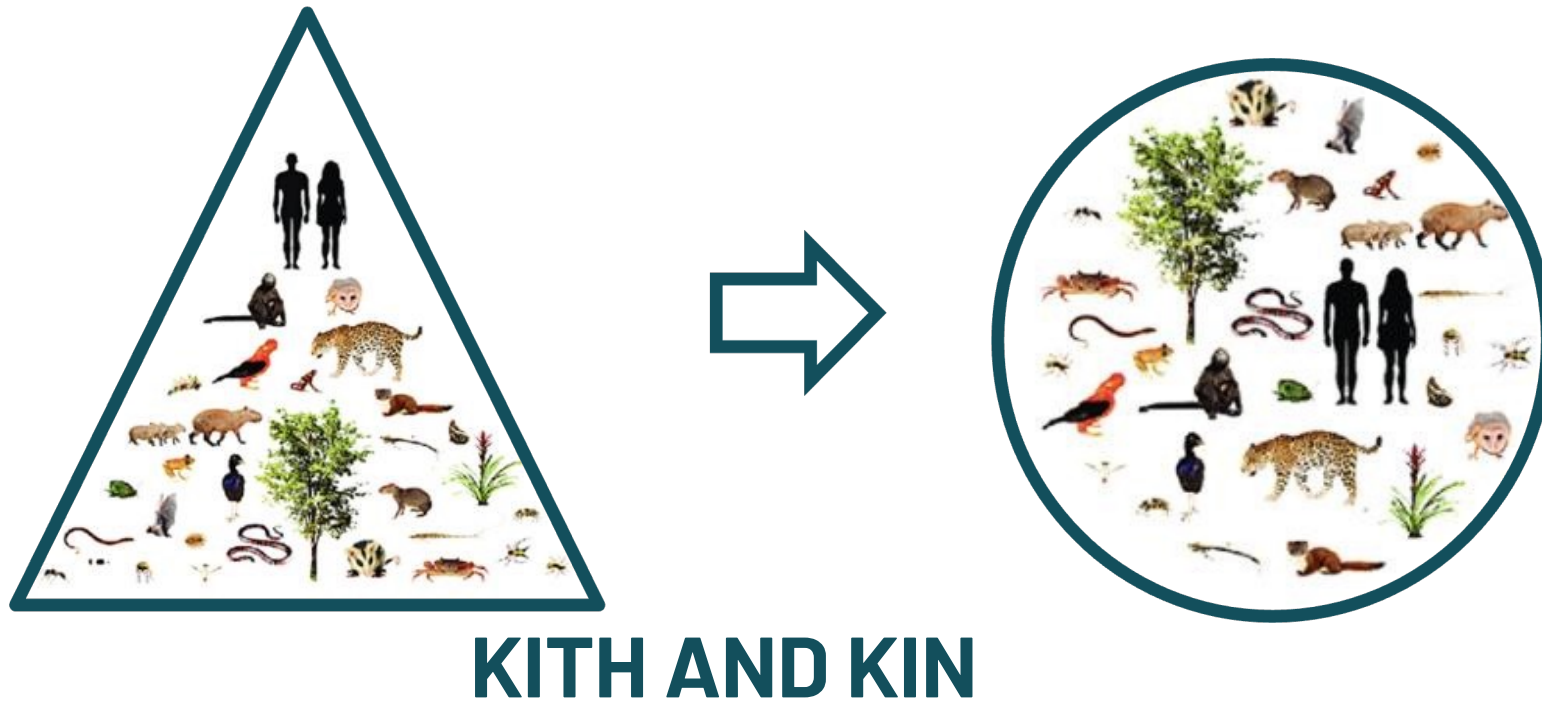
All the major and many of the minor living branches of life are shown on this diagram, but only a few of those that have gone extinct are shown. Example: Dinosaurs - extinct

© 2008 Leonard Eisenberg. All rights reserved.

Deep Ecology (Theory: Arne Naess)

VERWANTSCHAP EN VERBINDING

Inspiratie op

“RIGHTS OF NATURE”

VN: ‘De snelst groeiende beweging in het recht’

De groeiende beweging

Europese Verkiezingen 2024
Rechten van de Natuur in Europese Verkiezingen

Rechten voor de natuur in Culemborg
Motte Omgevingsvisie voor Rechten voor de natuur in Culemborg

Rechten van de Natuur in Amsterdam
Initiatiefvoorstel voor Rechten van de natuur in Amsterdam

Rechten voor de natuur in Nijmegen
Motte 'Rechten voor de natuur' in Nijmegen is aangehouden

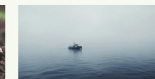
Fictieve rechtszaak Bosk-boom
Fictieve rechtszaak over een Bosk-boom

Rechtspersoonlijkheid voor het IJsselmeer
IJsselmeervereniging onderzoekt rechtspersoonlijkheid IJsselmeer

Stem voor de Bodem
Rijkswaterstaat rapport onderzoekt rechten voor de bodem

Rechten voor water in de Jonge Watervisie
De Jonge Klimaatbeweging noemt Rechten voor Water in de Jonge Watervisie

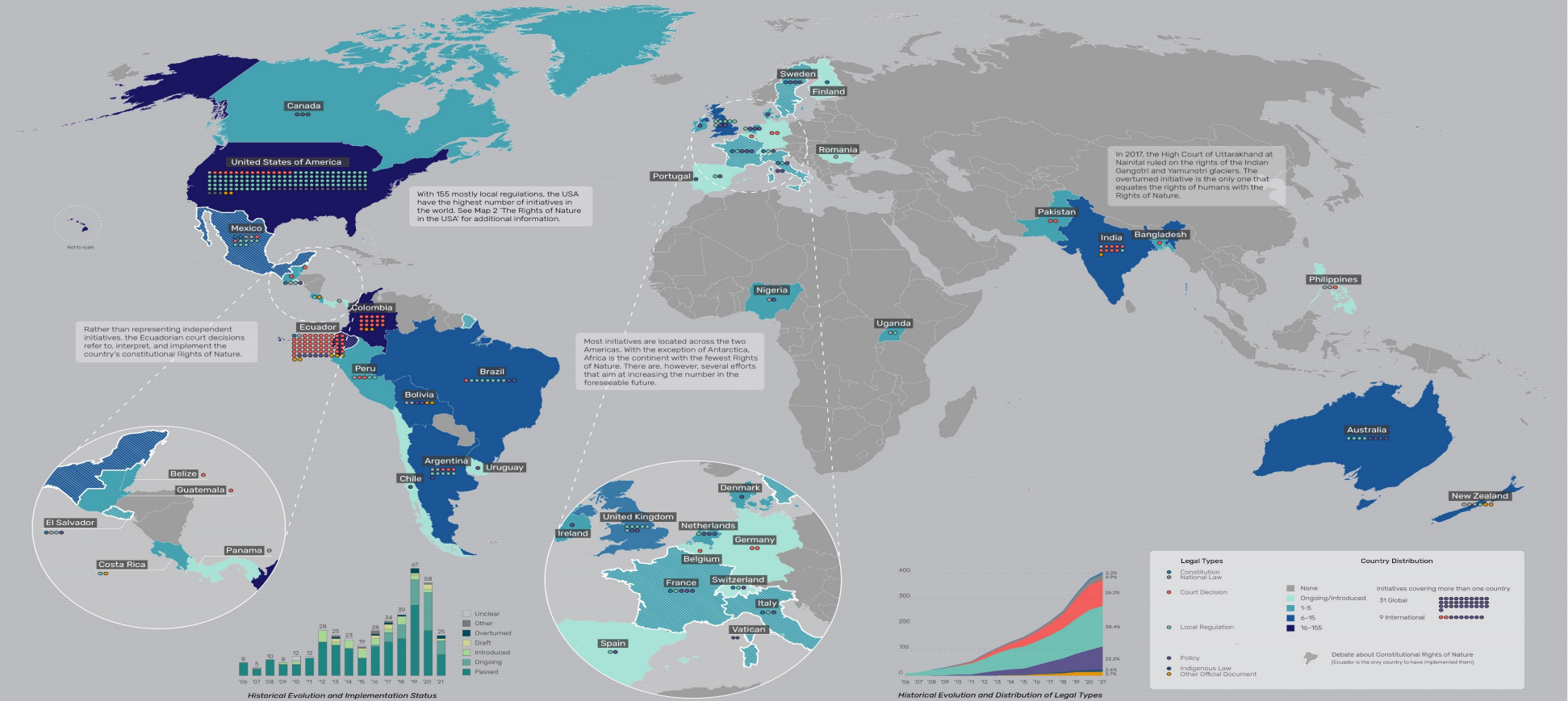
THE RIGHTS OF NATURE

MAPPING A GROWING MOVEMENT

Global legal Rights of Nature as of June 2021: 409
Each dot represents one initiative.

Declaration of the Rights of the Moon

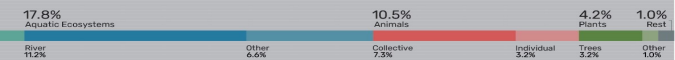
Global Distribution of Natural Entities

66.5%
Nature indistinctively

The majority of initiatives regards all of Nature within a more or less clearly defined territory. These range from the entire world to nation-states or national parks. All others regard more specific aquatic ecosystems or individual living entities.

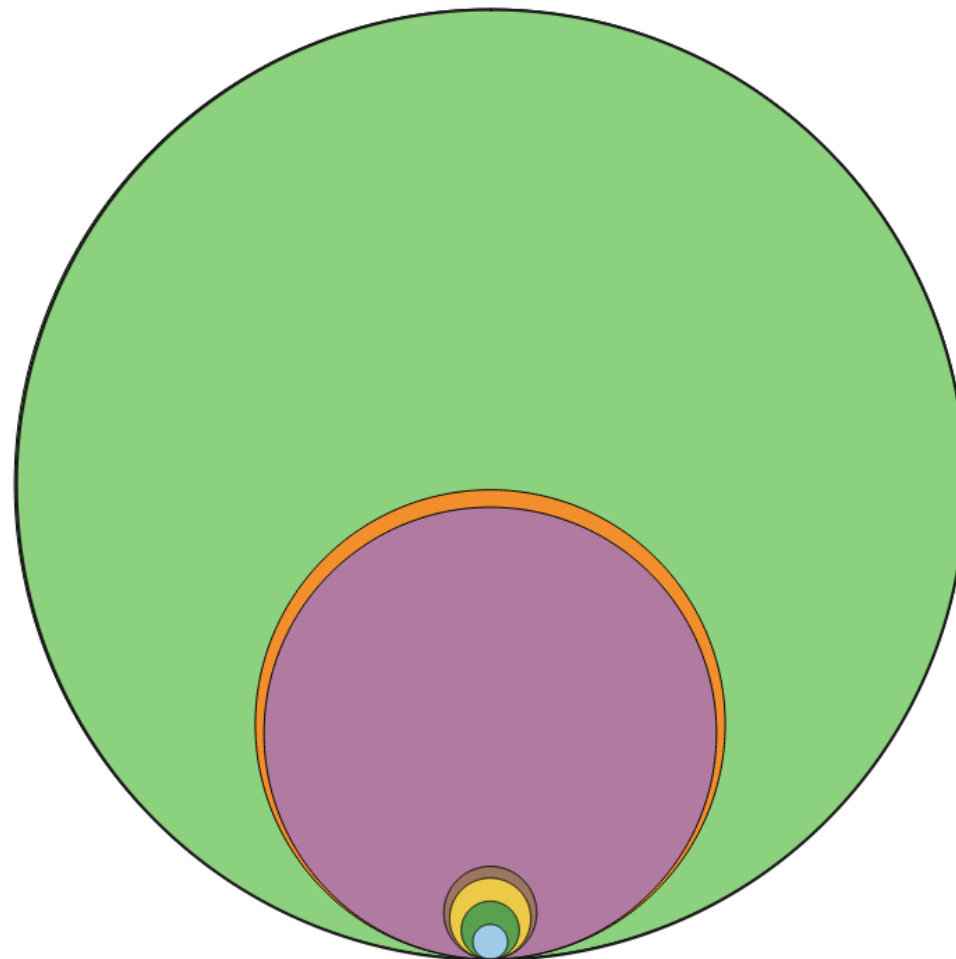
World Map Projection: Eckert V.

Cite as: Putzer, A.; Lamböck, T.; Jeurissen, R.; Kim, E. (2022): Putting the Rights of Nature on the Map. A Quantitative Analysis of Rights of Nature Initiatives Across the World. In: Journal of Maps XXX.

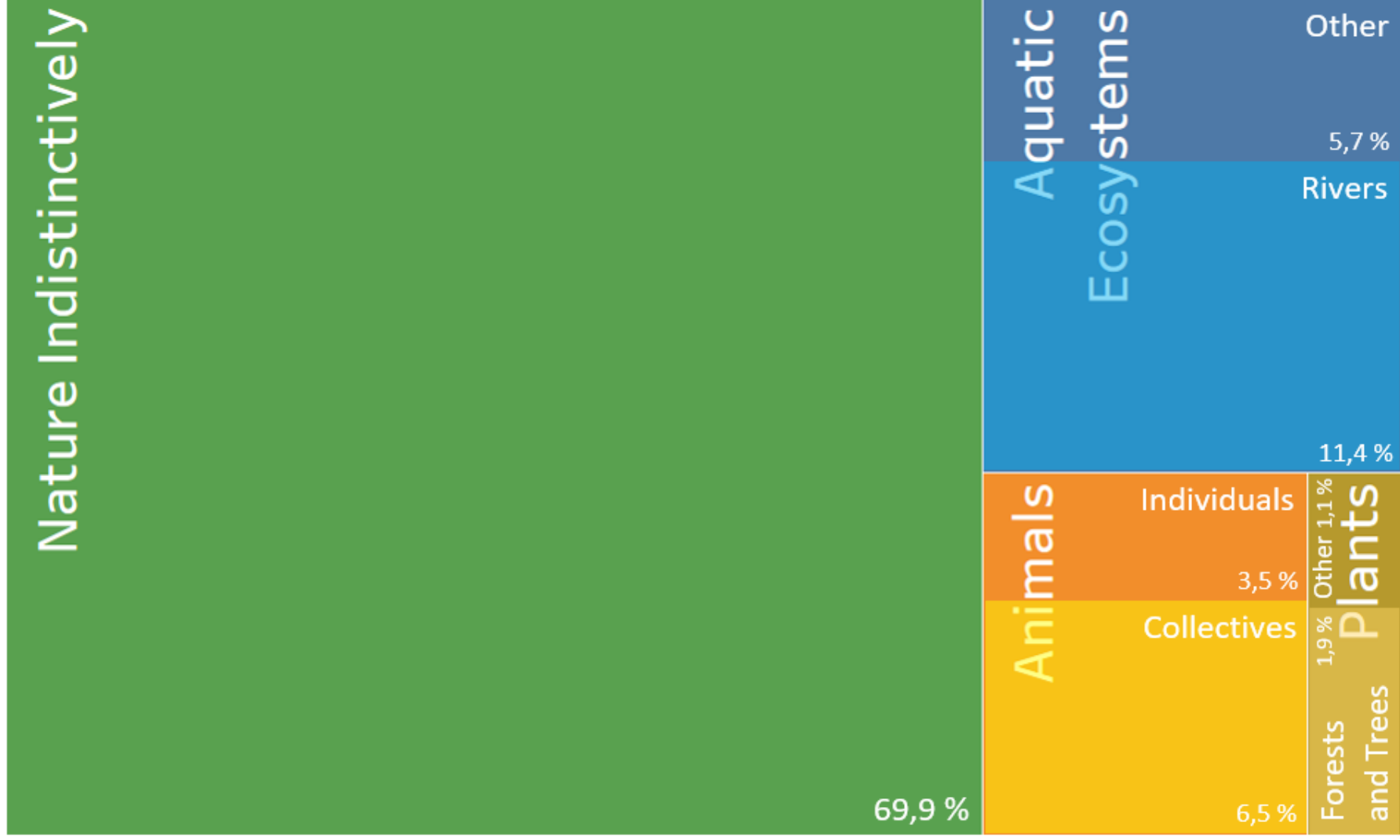

How/where has the Right of Nature been granted/acknowledged?

- 44,5 % Local Regulation
- 22,0 % Court Decision
- 21,1 % Policy
- 4,3 % National Law/Federal Act
- 3,8 % Other Official Document
- 2,7 % Indigenous Law
- 1,6 % Constitution

Soorten natuur

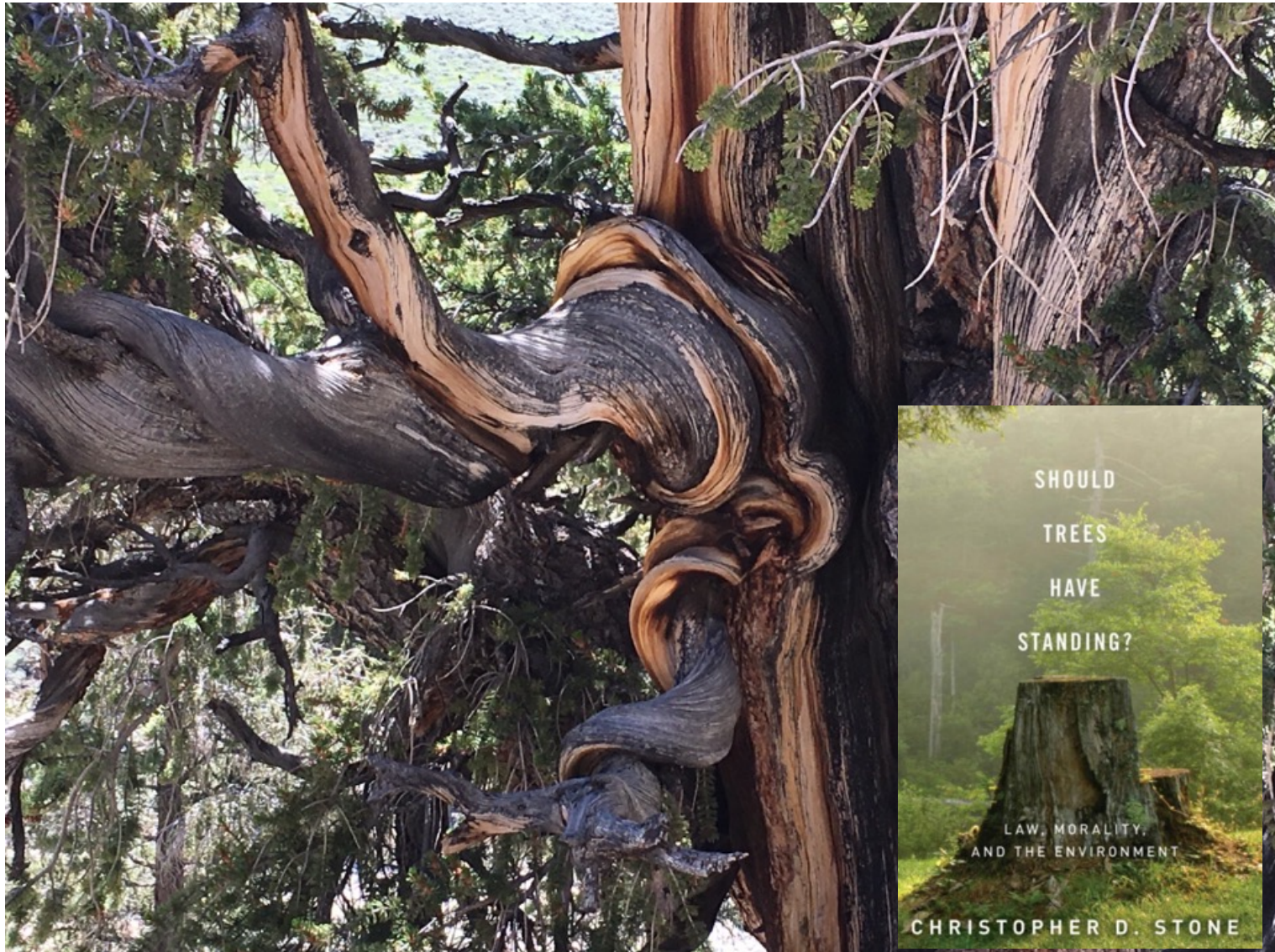

J-J
Rousseau

SHOULD
TREES
HAVE
STANDING?

LAW, MORALITY,
AND THE ENVIRONMENT

CHRISTOPHER D. STONE

Essay

De Waddenzee heeft ook rechten en die horen in de Grondwet te staan

Wadlopers tijdens hun wandeling over de drooggevalle bodem van de Waddenzee. Beeld
Hollandse Hoogte / Kees van de Veen

Laat Nederland, net als andere landen, het recht op schone natuur als mensenrecht erkennen. Sterker: natuurgebieden verdienen zélf rechten. Te beginnen met de Waddenzee.

Friesch Dagblad
vol overtuiging

Digitale Krant Service Donatie Registreren/Inloggen Abonneren

Voorpagina Regio Geloven Cultuur Sport Duurzaamheid Meer ▾

Voor een zoekterm in

Opinie: Het is hoog tijd voor een ‘Waddenzee-natuurschap’

Het Waddengebied wordt op dit moment onvoldoende beschermd voor toekomstige generaties. De natuurwaarden staan niet centraal en dat zou wel moeten, betogen Jan van de Venis en Tineke Lambooy.

Tineke Lambooy en Jan van de Venis Geplaatst: 03 november 2020 om 13:00

Research article

A case for granting legal personality to the Dutch part of the Wadden Sea

Tineke Lambooy ✉, Jan van de Venis & Christiaan Stokkermans

RECHTEN VOOR MOEDER AARDE ECUADOR

RECHTEN VAN

HET AMAZONE-WOUD

COLOMBIA

RECHTEN VAN ZEESCHILPADDEN

RIVIER ALS RECHTSPERSOON NIEUW-ZEELAND

TAMAQUA BOROUGH 2006

Section 7.6: It shall be unlawful for any corporation or its directors, officers, owners, or managers to interfere with the existence and flourishing of natural communities or ecosystems, or to cause damage to those natural communities and ecosystems. The Borough of Tamaqua, along with any resident of the Borough, shall have standing to seek declaratory, injunctive, and compensatory relief for damages caused to natural communities and ecosystems within the Borough, regardless of the relation of those natural communities and ecosystems to Borough residents or the Borough itself. Borough residents, natural communities, and ecosystems shall be considered to be “persons” for purposes of the enforcement of the civil rights of those residents, natural communities, and ecosystems.

SPIEKEN BIJ... mar menor, spanje

Lawyer and environmental activist Teresa Vicente won the Goldman Prize this year for her crusade to have the lagoon granted legal personhood. - euronews

'The smell of rotting vegetation grew stronger'

Teresa grew up near the lagoon and finds it almost unbearable to see it now.

"I would like to cry every time I come here. At the same time, a strong spirit is coming to me to fight, to give right to Mar Menor," she told Euronews.

Endangered Mar Menor lagoon in Spain granted legal status as a person

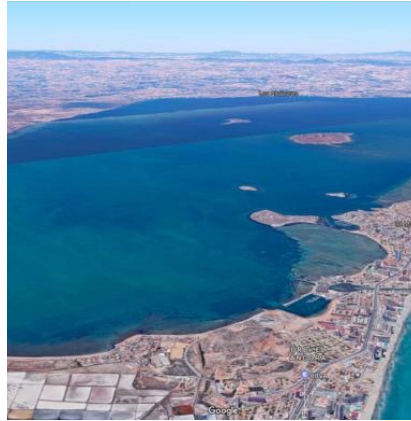
Legislation codifies lagoon's right 'to exist as an ecosystem' and to protection, conservation and restoration

📷 The Mar Menor has been polluted by poor sewage systems, fertilisers and discharge from mining activities. Photograph: Eva Manez/Reuters

One of Europe's largest and most endangered saltwater lagoons is facing a less fetid future after Spain's senate voted to grant the threatened ecosystem legal status as a person.

MAR MENOR

21 maart 2022:

Nationale wet verleent rechtspersoonlijkheid aan MM

Holistisch perspectief: **“Het ecosysteem van MM heeft recht op bescherming, behoud en regeneratie”**

Bestuursstructuur:

3 organen:

1. Commissie van Afgevaardigden (3 nationale overheden, 3 lokale gemeenschappen, 7 burgers);
2. Wetenschappelijke Commissie;
3. Toezichthoudende Commissie

Ook: burgers hebben het recht om namens MM op te treden en handhaving van deze wet te eisen bij de 3 Commissies, de reguliere handhavingsautoriteiten en de rechtbank.

STUDY ASSIGNED BY THE WADDEN ACADEMY 2021-2022

Vraag:

- Kan een Rights of Nature-aanpak voor het Nederlandse deel van de Waddenzee bijdragen aan een betere bescherming van de unieke natuurwaarden?

CONCLUSIES:

- Natura 2000-gebied en UNESCO Werelderfgoed; veel normen internationale, EU- en nationale wetgeving met betrekking tot ecologische bescherming
- De huidige praktijk is ontoereikend: fragmentatie van beslissingsbevoegdheden en economische belangen hebben doorgaans de overhand
- Het verlenen van natuurrechten zou kunnen helpen om één kernwaarde/ankerpunt voor besluitvormers/concentratie van macht in één juridisch orgaan te vestigen
- Voorstel voor bestuur: onafhankelijk bestuur, ecologieraad en commissie van belanghebbenden

Observaties Lab Toekomstige Generaties – Meijendel - Berkheide: Stem van de Natuur

Regelgeving, NDA, Beheerplan, Advies Ecologische Autoriteit:
Holistische benadering van de natuur als een levend geheel – als ecosysteem, waarbinnen alle onderdelen met elkaar in verbinding staan en afhankelijk zijn – is niet duidelijk zichtbaar – cumulatie van effecten is een probleem

Alhoewel wetgeving beoogt natuur te beschermen “mede vanwege de *intrinsieke waarde*, en het behouden en herstellen van de biodiversiteit”, vindt toch steeds een afweging plaats tussen natuur en menselijke activiteiten

Veel knelpunten komen ‘van buiten’: de beheerders hebben daarop weinig/geen invloed (ligt taak voor Provincie en het Rijk)

Wie spreekt mee bij besluitvorming en handhaving vanuit de natuur en het ecosysteem als geheel?

→ **De natuur zelf spreekt niet mee**

Toolkit

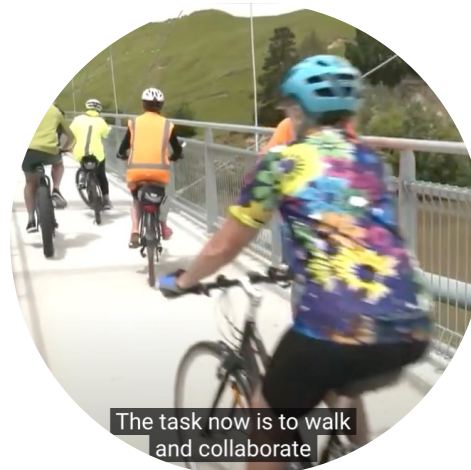
2024

Onboarding Nature

Imagine if the nature of business was Nature's business

1. Nature as Inspiration
2. Nature as Advisor
3. Nature as Director
4. Nature as Shareholder

**Rivier in Nieuw Zeeland en Natuur
in Nederland met eigen rechten;
meer conflict door RvdN?
Of nieuwe manier van werken?**

RECHTEN VAN DE BIJ

EEN STEM VOOR HET LEVEN

info@rechtenvandenatuur.org

Politieke besluitvorming

Lessen uit Groningen

Betreft: Initiatiefvoorstel Rechten voor de Natuur

Datum: 16 april 2025

Aan de leden van de Groninger Gemeenteraad en het College van Burgemeester en Wethouders,

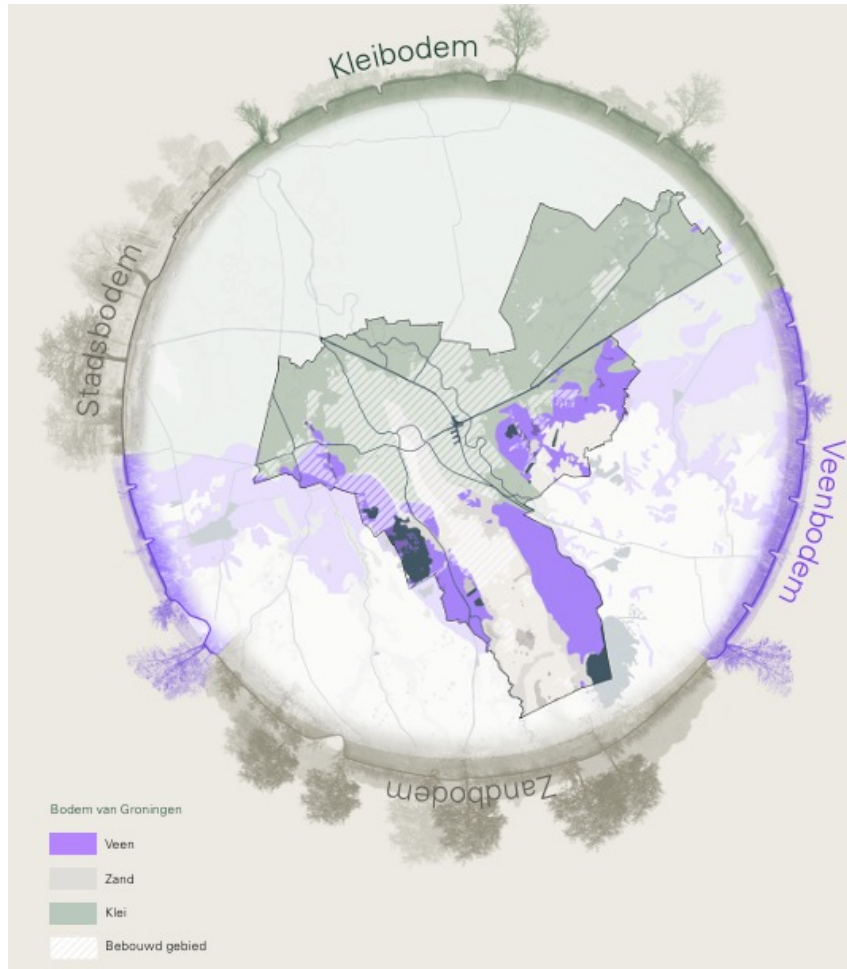
Hierbij leggen we u het volgende initiatiefvoorstel voor:

Initiatiefvoorstel

Geef de natuur een stem!

Beeld vogel: Stichting Rechten voor de Natuur, <https://www.rechtenvandenatuur.org/>
Foto Hunzeloo: Groninger Landschap

Wat gebeurt er al in Groningen

- [Gemeentelijke Ecologische Structuur](#)
- [Landschapsbiografie > Landschapskoers](#)
- [Herstel van de rivier de Hunze](#)
- [Urban Forest Master Plan](#)
- [Omgevingsprogramma Groennormen](#)

Tijdslijn

November 2023

Motie Eijdsden-Margraten
Contact met Partij voor de Dieren
Call met Jessica den Outer
Eerste tekstopzet

Januari 2024

GroenLinks haakt aan ✓

Voorjaar 2024

Overdracht van bestuursadv
naar griffie ↺

April 2024

Gesprek met wethouder
(PvdD) 🤝

Zomer 2024

Financiën uitgezocht
Tekst aangepast op basis
van ambtelijke input 📄
Hickups met GroenLinks

September 2024

Andere fracties benaderd
Kleine wijzigingen
Initiatiefvoorstel ingediend
(met meerderheid) 🗳️

November 2024

Pre-advies van het college 📋

Maart 2025

Beeldvormende sessie
Debat
Enkele wijzigingen
doorgevoerd 🗳️

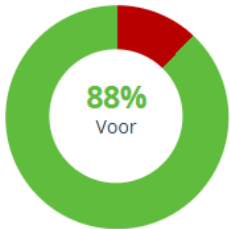
Mei 2025

Aangenomen! 📢

Stemming

Stemming:
Initiatiefvoorstel Geef de natuur een stem - Rechten
voor de Natuur

✓ Aangenomen

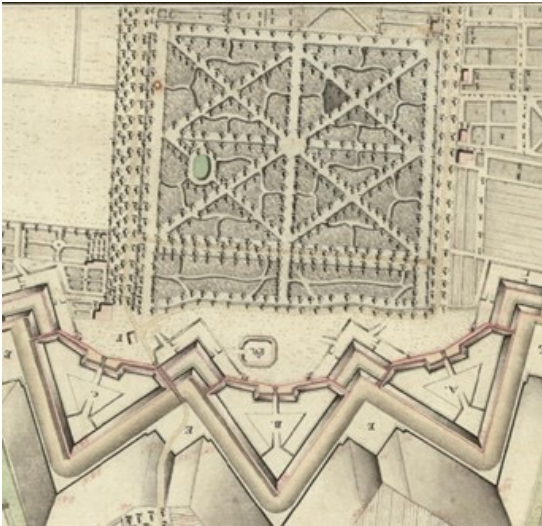

- Voor (37 Stemmen, 88%)
- Tegen (5 Stemmen, 11%)
- Afwezig (0 Stemmen)

Partij	Voor	Tegen
GroenLinks	9	
PvdA	6	
D66	5	
Partij voor de Dieren	4	
Stadspartij 100% voor Groningen	1	
SP	4	
VVD		3
Student en Stad	3	
ChristenUnie	2	
CDA		1
Partij voor het Noorden	2	
PVV		1
Groep Staijen	1	

Opties voor gebieden

Sterrebos

Opties voor gebieden

De Hunze

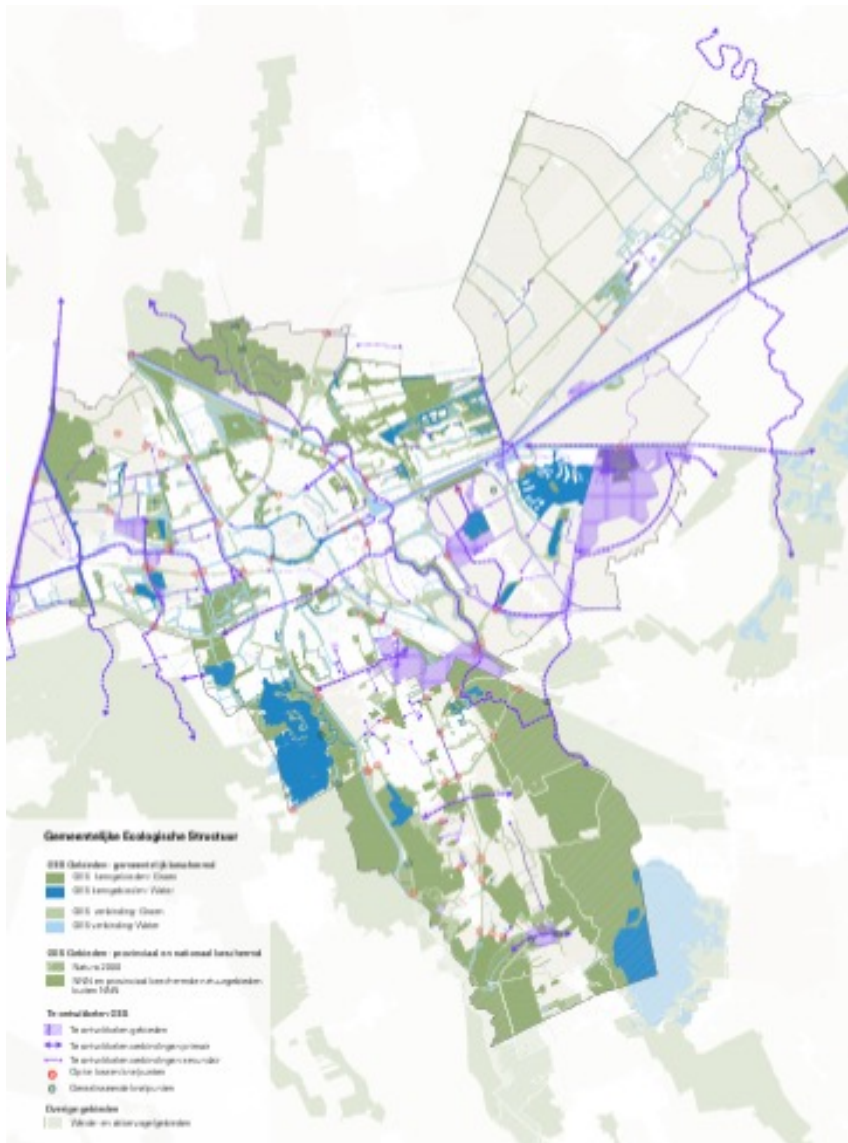
Opties voor gebieden

Natuurgebied
Kardinge

Opties voor gebieden

De hele GES

Meer weten?

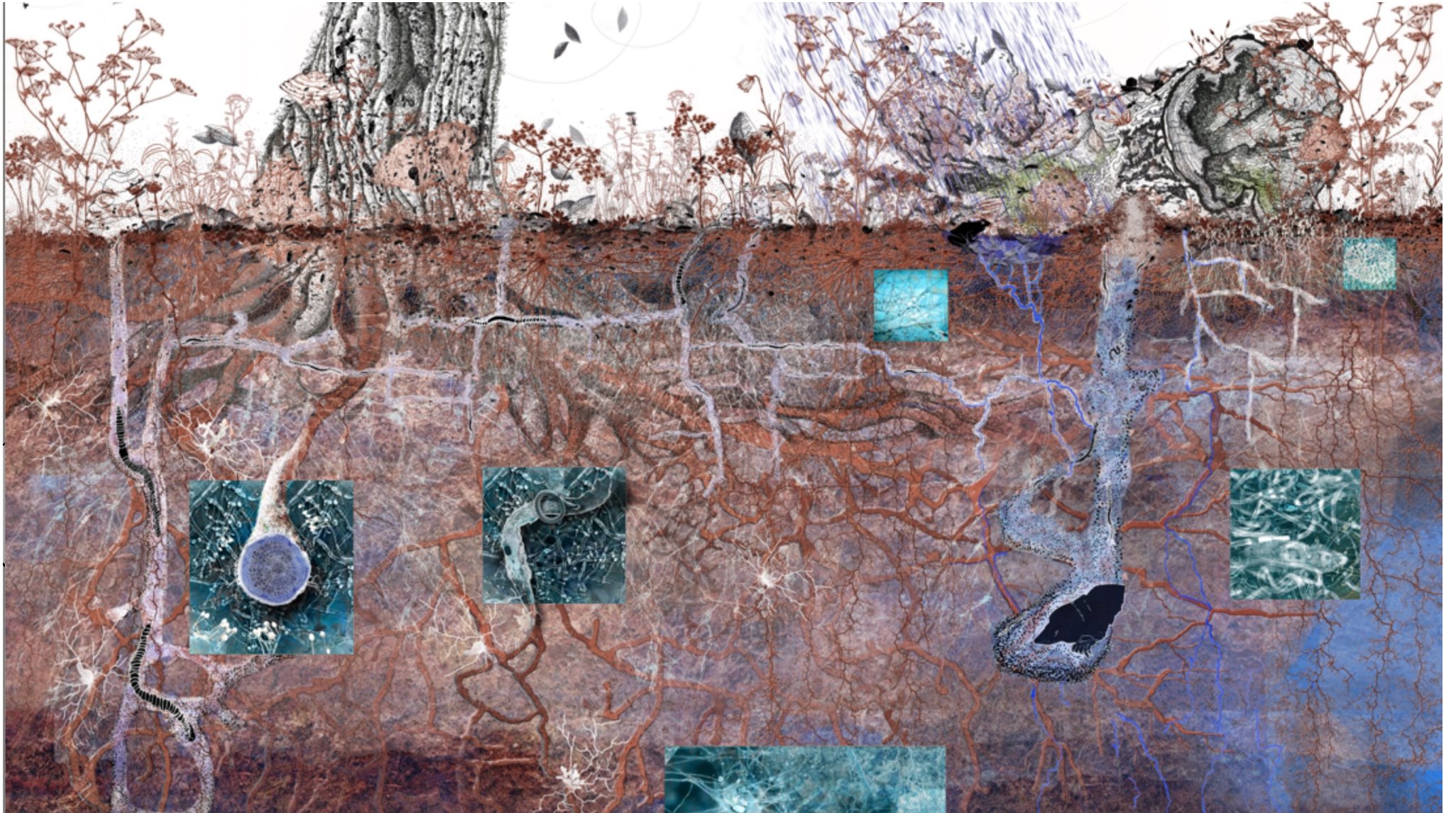
[Link naar initiatiefvoorstel Een stem voor de natuur](#)

[Link naar debat in de raad](#)

Bonnie Chopard – Spreker voor de Levenden

Degeneratief

Netto negatief
Korte termijn winst
Onttrekt aan ecosystemen
Business-as-usual
Competitief
Wetten & regels
Organisatie als machine
Analytisch / simpel
Mens als dominante soort
Natuur versus cultuur
Economische groei

‘Duurzaam’

Netto nul (net zero)
Middenlange termijn
Isoleert van ecosystemen
Doet minder schade
Samenwerking
ESG / CSR
Organisatie als familie
Analytisch / gecompliceerd
... als schadelijke soort
Natuur naast cultuur
Groene groei

Regeneratief

Netto positief
Lange termijn / voor altijd
Draagt bij aan ecosystemen
Herstelt, regeneert
Wederzijdse afhankelijkheid
Integreert SDG's
Organisatie als levend systeem
Holistisch / complex
... als nuttige soort
Cultuur als natuur als cultuur
Ecologische economie

Regenerative?

Zoöp

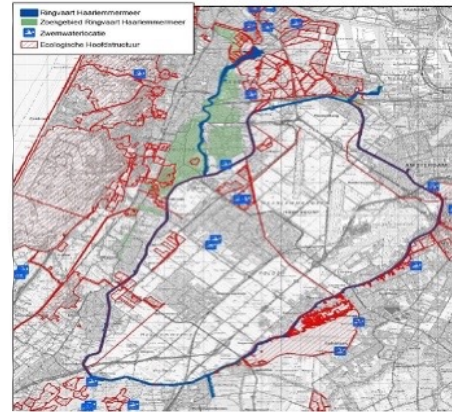

Casussen

- Ringvaart
- (Haarlemmermeerse) bos
- Bermen
- Bomen en plantsoenen
- Akkerranden
- Stoep en parkeerplekken

Stap 1 – Wat wil .....?

Leef je in en wees de Spreker voor de
Levenden van jouw ecosysteem...

Wat wil .....

Stap 2 – Wat zijn de uitdagingen?

Waar is het systeem van afhankelijk? Staat het systeem onder druk?
Is er schade aan het ecosysteem? Wat verandert er door klimaat?
Doen mensen dingen die deze plek doet veranderen of niet goed zijn
voor deze plek

Stap 3 – Wat gaan/kunnen jullie concreet doen?

Denk aan al bestaande stichtingen en initiatieven als clean-up,
denk aan omgevingswet, inspraak, enz enz